TIMOČKI MEDICINSKI GLASNIK
Vol. 50 (2025) br. 3-4

UDK 391.9:611.314(091)
COBISS.SR-ID 179719433

UKRAŠAVANJE ZUBA KROZ ISTORIJU: IZMEĐU ESTETIKE, IDENTITETA I RITUALA

Ana Jevremović, Danimir Jevremović

STOMATOLOŠKI FAKULTET U PANČEVU, UNIVERZITET PRIVREDNA AKADEMIJA U NOVOM SADU

Sažetak: Ukrašavanje zuba je praksa prisutna u brojnim civilizacijama širom sveta, koja često prevazilazi čistu estetiku i ulazi u sferu identiteta, rituala i duhovnosti. Od umetanja dragog kamenja kod Maja, preko crnjenja zuba u Japanu, do savremenih trendova poput grillz-a, dentalna ornamentacija svedoči o raznolikosti ljudskih kulturnih izraza. Ovaj rad istražuje istorijski razvoj ukrašavanja zuba, njegovu simboliku i značaj kroz vekove, uz razmatranje uticaja na savremenu stomatološku praksu.
Ključne reči: ukrašavanje zuba, dentalna ornamentika, kulturne prakse, simbolika, istorija stomatologije, ritualna modifikacija zuba, estetska stomatologija

UVOD

Modifikacija tela u estetske, socijalne i religiozne svrhe stara je koliko i sama civilizacija [1]. U gotovo svim delovima sveta, ljudska potreba za izražavanjem identiteta, pripadnosti ili statusa reflektovala se kroz intervencije na telu, uključujući i one na zubima [2]. Zubi, kao izloženi i lako uočljivi deo lica, igrali su ključnu ulogu u mnogim ritualnim i dekorativnim praksama. Njihova transformacija – bilo kroz pigmentaciju, umetanja plemenitih metala i dragog kamenja, brušenje u različite oblike, ili čak namerno vađenje. Takve prakse nalazimo među civilizacijama Mezoamerike, naročito Majama, zatim u staroegipatskim grobnicama, kao i širom istočne i jugoistočne Azije – u Japanu, Kini i na Filipinima [3,4]. Svaka od ovih kultura razvila je jedinstvene tehnike i estetske norme koje su odražavale njihove kosmologije, društvene hijerarhije i ideje o lepoti [5].

U ovom radu fokusiramo se na geografski i hronološki raznolike primere ukrašavanja zuba kroz istoriju, sa ciljem da se identifikuju i analiziraju kulturna značenja, tehnike i materijali koji su korišćeni.

DREVNE CIVILIZACIJE

Jedan od najupečatljivijih oblika dentalne modifikacije u drevnoj mezoameričkoj civilizaciji jeste praksa ukrašavanja zuba među Majama. Ova praksa je imala višestruku simboliku i bila je usko povezana sa estetikom, socijalnim statusom i religijskim verovanjima. Maje su najčešće bušile male otvore u prednjim zubima pomoću rotacionih alata, u koje su umetali poludrago kamenje poput žada, tirkiza ili hematita. Umetanje žada, koji je u njihovoj kulturi simbolisao besmrtnost, moć i povezanost s božanstvima, posebno je bilo rezervisano za pripadnike elite [6].

Pored ugradnje kamenja, uobičajena je bila i praksa modifikacije oblika zuba kroz brušenje, kojom su se formirali špicasti, T-oblikovani ili urezani zubi. Ovi zahvati su se izvodili u mladosti, verovatno u okviru rituala inicijacije, čime su dodatno dobijali na socijalnom i duhovnom značaju. Neke zajednice su čak praktikovale bojenje ili crnjenje zuba specijalnim supstancama, što se smatralo znakom čistoće i privlačnosti. Ove sofisticirane intervencije ukazuju na visok stepen tehničke veštine drevnih Maja, kao i na duboku ukorenjenost oralne estetike u njihovoj kulturi i svakodnevnom životu [7].

Kod naroda Anda, poput Inka, zabeleženi su slučajevi simboličkog brušenja zuba, ali i korišćenja pigmenata za bojenje u crveno ili crno. Verovalo se da određene boje štite od zlih duhova ili pomažu pri ritualnim transformacijama. Iako nisu umetali ukrase kao Maje, značaj zuba bio je prisutan u mnogim ceremonijama.

Za razliku od Maja, kod drevnih Egipćana nema direktnih dokaza o ugradnji dragog kamenja u zube, niti o svesnoj modifikaciji oblika zuba u dekorativne svrhe. Međutim, određeni nalazi ukazuju na to da su Egipćani pridavali veliku pažnju oralnoj higijeni i estetici. Takođe su razvili rane oblike stomatoloških zahvata, uključujući povezivanje rasklaćenih zuba zlatnim žicama, što neki tumače kao rani oblik stomatološke protetike. U

Adresa autora: Ana Jevremović, Klinika za stomatološku protetiku, Stomatološki fakultet u Pančevu
E-mail: ana.jevremovic@stomatoloski.rs
Rad primljen: 01.05.2025. Rad prihvaćen: 30.10.2025. Elektronska verzija objavljena: 25.11.2025.

grobnicama bogatih pojedinaca pronađene su proteze i umetci od zlata, koji su najverovatnije imali i estetsku i simboličku funkciju, kao i dokaz statusne pripadnosti. U nekim slučajevima, zubi su bili povezivani zlatnim žicama, verovatno nakon smrti, u okviru pogrebnih priprema koje su imale za cilj očuvanje "celovitosti tela" za zagrobni život [8].

KINA I ISTOČNA AZIJA

U istočnoazijskim kulturama, dominantne prakse odnosile su se na bojenje, crnjenje i površinsku modifikaciju. U staroj Kini, naročito tokom dinastija Han i Tang, praksa bojenja zuba bila je prisutna u ruralnim oblastima i naročito među etničkim manjinama. Crnjenje zuba imalo je višestruku simboliku – od zaštite od zlih duhova, preko izraza čistoće, do vizuelnog izraza harmonije, u skladu s taoističkim principima jina i janga [9].

Ovakva praksa kasnije je primenjivana i u Vijetnamu. Najpoznatija praksa u Japanu bila je ohaguro, estetski ritual crnjenja zuba koji se praktikovao od Heian perioda (9. vek) do kraja 19. veka. Ohaguro je bio znak zrelosti, ženstvenosti, vernosti i sofisticiranosti, a u nekim periodima i deo samurajske kulture. Proces je uključivao korišćenje mešavine gvožđa, sirćeta i biljnih tpigmenata [10,11].

Za razliku od svojih azijskih suseda, drevne civilizacije na Filipinima, razvile su izuzetno kompleksne oblike ukrašavanja zuba zlatnim nadoknadama. Arheološki nalazi, poput poznate Bolinao lobanje, pokazuju da su pojedinci u predkolonijalnom periodu imali umetke od zlata i gravure na prednjim zubima – što je predstavljalo statusni simbol i duhovnu zaštitu [12,13]. Neki vladari i plemići imali su čak i dijamantne nadoknade, što ukazuje na izuzetno razvijenu dentalnu tehniku i estetske standarde u pretkolonijalnim društvima [14].

U vedskom periodu Indije, higijena zuba imala je važnu ulogu u duhovnim i zdravstvenim praksama. Iako direktne modifikacije zuba nisu bile česte, postoje zapisi o upotrebi ajurverdskih preparata za izbjeljivanje i jačanje zuba, što je povezano s idejom duhovne i fizičke čistoće. Kasnije, među nekim aristokratskim slojevima, beleži se korišćenje umetaka i ukrasnih elemenata od zlata [15].

AFRIKA

Afrika je kontinent sa najraznovrsnijim i najdugovečnijim tradicijama modifikacije tela, a ukrašavanje i oblikovanje zuba imalo je važnu ulogu u mnogim zajednicama. Najčešće intervencije na zubima odnosile su se na namerno vađenje, brušenje i oštrenje i pigmentisanje zuba [16].

Narod Mangbetu (Demokratska republika Kongo) poznat je po elongaciji lobanje, ali takođe i po estetskom oblikovanju zuba. Mladim devojkama i mladićima oštrili su se prednji zubi u oblik trougla, što je predstavljalo ideal lepote i prepoznatljivost pripadnosti grupi. Ove modifikacije bile su deo inicijacijskog rituala i predstavljale su fizičku spremnost i estetsku zrelost [17].

Kod Yaka i Teke naroda (Kongo i Angola), kao i Makonde (Mozambik), brušenje zuba u šiljke bilo je ritualni čin seksualne zrelosti, ali i sredstvo za zastrašivanje neprijatelja u ratnim vremenima. Zubi su smatrani "oknima duše", pa su njihova transformacija i zaštita imali i spiritualnu dimenziju. Ovaj proces je bio bolan i često izvođen u adolescenciji [18].

Praksa bojenja zuba i tetoviranja usana crnim pigmentima među Fulani ženama u severnom Maliju i Nigeru duboko je ukorenjena u njihovoj kulturi i estetici. Ova tradicija, poznata kao *Tchoodi* ili *tunpungalle*, obuhvata tetoviranje desni, usana i brade prirodnim pigmentima, često dobijenim iz biljnih izvora poput pepela i biljnih smola. Cilj ovih modifikacija je naglašavanje bele boje zuba, što se smatra simbolom čistoće, lepote i duhovne ravnoteže. Ove prakse često se izvode tokom svečanosti i venčanja, predstavljajući obred prelaska u odraslo doba i simbolizujući hrabrost i pripadnost zajednici [19].

Pripadnici Beti i Fang naroda (Kamerun i Gabon) praktikovali su vađenje prednjih zuba iz gornje vilice kao deo inicijacije u odraslo doba. Verovalo se da taj čin oslobađa osobu od detinjstva i otvara duhovni kanal za komunikaciju sa precima. Odsustvo zuba nije se smatralo hendikepom, već znakom časti i hrabrosti [20].

U plemenima Istočne Afrike, kao što su Dinka i Nuer u Sudanu, vađenje donjih sekutića je praksa prisutna vekovima. Smatralo se da uklanjanje ovih zuba omogućava lakše unošenje hrane i lekova u slučaju bolesti, ali je isto tako bilo simboličko – označavalo je prelazak iz detinjstva u odraslo doba [21].

Iako poznati po drugim oblicima telesne modifikacije (npr. istezanje ušiju), neki Masai

ratnici (Kenija i Tanzanija) su tokom inicijacije vadili zube kao simbol žrtve i muškosti. Takođe su praktikovali oblike tradicionalne dentalne terapije, što je često uključivalo simboličko „lečenje“ bola pigmentacijom i ritualima [22].

EVROPA

Ukrašavanje zuba u Evropi ima specifičan razvojni put, različit od tradicija drugih kontinenata, i uglavnom je bio usko povezan sa društvenim statusom, estetikom i tehnološkim mogućnostima epohe.

Postoje arheološki nalazi koji ukazuju na to da su još u antičkom Rimu bogatiji slojevi koristili zubne umetke izrađene od zlata ili kostiju. Iako su funkcionalnost i restauracija bili u fokusu, postojali su i estetski elementi ukrašavanja [23]. Briga o belini zuba i oralnoj higijeni bila je deo kulturnih normi, a očuvani osmesi smatrani su znakom uglađenosti.

Tokom srednjeg veka, dominacija hrišćanske dogme je umanjila značaj telesne estetike, ali su među evropskim plemstvom Italije i Francuske zlatni i srebrni zubi bili statusni simboli. Ove modifikacije nisu imale zdravstvenu funkciju, već su bile deo dvorskog luksuza i lične estetike [24]. Paralelno, u ruralnim oblastima Evrope, poput Škotske i Irske, bojenje zuba biljnim pigmentima, naročito korišćenjem kore drveta, bilo je rasprostranjeno među ženama. Tamniji zubi smatrani su znakom skromnosti i pobožnosti.

Za periodu od XVII do XIX veka vezuje se revolucija u stomatološkoj protetici. U Engleskoj i Francuskoj razvijena je sofisticirana stomatološka protetika, a estetika belog osmeha postaje dominantni ideal povezan sa čistoćom i moralnošću. U ovom periodu poznat je fenomen "Waterloo teeth" – prirodni zubi uzimani sa bojnog polja nakon bitke kod Waterlooa i korišćeni za izradu proteza za bogatije slojeve [25].

Tokom perioda španske inkvizicije (1478–1834), Katolička crkva je strogo zabranjivala "neprirodno ukrašavanje" tela, uključujući i zube, smatrajući takve prakse jeretičkim i suprotnim verskim normama. Iako ne postoje konkretni dokazi o gravurama na zubima kao tajnim verskim simbolima, poznato je da su neki tajni verski redovi koristili diskretne oznake na telu kao znak pripadnosti i duhovne posvećenosti [26].

U slovenskim narodima, naročito u Ukrajini i Rusiji, arheološki nalazi svedoče o praksama ukrašavanja zuba metalnim žicama i zlatnim nitima, često u ceremonialne svrhe. Ratnici su nosili umetke kao znak hrabrosti i plemenske pripadnosti, dok su aristokrati razvijali rane oblike dentalnih nadoknada koristeći zlato i sedef [27].

SAVREMENE SUBKULTURE I UMETNIČKA PRAKSA

Savremene tehnologije omogućile su da ukrašavanje zuba postane manje invazivno, pristupačnije i bezbednije za pacijente. U 20. i 21. veku, evropske umetničke i muzičke subkulture (npr. punk, goth i hip-hop zajednice) popularizuju ukrašavanje zuba kroz pirsinge, ukrasne navlake za zube (grillz – eng.) i laserske gravure. U Nemačkoj i Francuskoj pojavljuju se i umetnici koji graviraju slike i poruke na dentalne fasete, kombinujući stomatologiju i umetnost [28].

Zubni kristali, poznati kao *tooth gems*, ostaju među najpopularnijim estetskim dodacima. Noviji trend naglašava minimalizam – koriste se sitni cirkoni, dijamanti ili oblici poput zvezda, meseca i sličnih simbola [29]. Pojava nano-tetovaža za zube donosi novinu u estetskoj stomatologiji. Ove privremene tetovaže nanose se direktno na gleđ i traju od nekoliko dana do jedne nedelje. Bezbedne su za upotrebu i često se koriste za specijalne prilike [30].

U urbanim stilovima raste popularnost zlatnih i metalnih navlaka koje pokrivaju samo jedan zub – najčešće očnjak ili lateralni sekutić. Savremene verzije ovih ukrasa su sofisticirane, često sa mat završnicom ili u boji roze zlata.

Zubni ukrasi koji svetle pod UV svetlom postali su trend među posetiocima festivala i noćnih događaja. Ovi ukrasi se lako postavljaju i uklanjaju, ne oštećuju zube i dostupni su u različitim bojama i oblicima [31].

Iako su *grillz* odavno prisutni u popularnoj kulturi, savremeni primerci su znatno sofisticiraniji – izrađuju se uz pomoć intraoralnog skeniranja i 3D dizajna, često sadrže gravure, simbole ili inicijale, a izrađuju se od različitih legura metala [32].

Jedan od najsavremenijih izraza u domenu zubne estetike predstavlja koncept geometrijskih porcelanskih faseta - *lovja*. Ove fasete, poznate po specifičnom površinskom reljefu sa višestranim geometrijskim oblicima (*dentagoni*), izrađuju se od visokoestetske keramike i odlikuju se preciznošću i individualnim dizajnom [33].

ZAKLJUČAK

Ukrašavanje zuba kroz istoriju odražava složenu povezanost između estetike, identiteta i rituala. Od drevnih civilizacija, gde su zubi služili kao simbol statusa i religijskih verovanja, do savremenih trendova koji povezuju lično izražavanje sa tehnologijom, ovaj fenomen je evoluirao kroz vreme. Danas, uz pomoć novih stomatoloških tehnologija, ukrašavanje zuba postaje pristupačnije i manje invazivno, omogućavajući veću personalizaciju. Iako su se simbolički i društveni aspekti menjali, ukrašavanje zuba ostaje važan oblik identifikacije, sa potencijalom da se u budućnosti razvija i dalje, u skladu sa potrebama savremenog društva.

REFERENCE

1. Finley L. Ink, Metal, and Bone: Body Modification in Global Perspective. In: Body Art and Modernity. London: Routledge; 2009.
2. Alt KW, Rösing FW, Teschler-Nicola M. Dental Anthropology: Fundamentals, Limits, and Prospects. Berlin: Springer Science & Business Media; 1998.
3. Bonner D. Tooth and Nail: The Story of the Modern Toothbrush and Toothpaste. London: Reaktion Books; 2013.
4. Fitzpatrick SM, editor. Island Shores, Distant Pasts: Archaeological and Biological Approaches to the Pre-Columbian Settlement of the Caribbean. Gainesville: University Press of Florida; 2011.
5. White TD, Black MT, Folkens PA. Human Osteology. 3rd ed. San Diego: Academic Press; 2011.
6. Tiesler V. La práctica del limado dental entre los antiguos mayas. Estud Cult Maya. 2001;21:149–68.
7. Tiesler V, Cucina A, Ramirez-Salomon M. Permanent Dental Modifications among the Ancient Maya: Procedures, Health Risks, and Social Identities. In: Florida Scholarship Online; 2017. doi:10.5744/florida/9780813054834.003.0017.
8. Groark KP. Social opacity and the dynamics of sorcery in Mixe society. Ethnology. 2001;40(1):49–67.
9. South China Morning Post. Dental care in ancient China was quite advanced [Internet]. 2019. [cited 2025 Apr 25]. Available from:https://www.scmp.com/magazines/post-magazine/short-reads/article/3042645/dental-care-ancient-china-was-quite-advanced
10. Wikipedia. Ohaguro [Internet]. [cited 2025 Apr 25]. Available from:https://en.wikipedia.org/wiki/Ohaguro
11. Japan Living. Blackened teeth in Japan (ohaguro): a short history [Internet]. [cited 2025 Apr 25]. Available from: https://japanliving.net/blackened-teeth-in-japan-ohaguro-a-short-history
12. Junker LL. Raiding, Trading, and Feasting: The Political Economy of Philippine Chiefdoms. Honolulu: University of Hawai'i Press; 1999.
13. Greene V. Tooth and Society: The Cultural History of Dental Aesthetics. Oxford: Oxford University Press; 2001.
14. Barretto-Tesoro G. Social Identity and Dental Decoration: A Case Study from the Philippines. Int J Osteoarchaeol. 2008;18(5):508–19.
15. Dash VB, Junius M. Fundamentals of Ayurvedic Medicine: Oral Traditions and Practices. Varanasi: Chaukhambha Orientalia; 2015.
16. Simangwa LD, Åstrøm AN, Johansson A, et al. Traditionally removed mandibular central incisors and oral health-related quality of life: a cross-sectional study among adolescents in Maasai populated areas, Northern Tanzania. BMC Oral Health. 2024;24:324. doi:10.1186/s12903-024-04060-9
17. Face2Face Africa. The Art of Skull Elongation by the Mangbetu Tribe in DR Congo [Internet]. 2017. Oct 31 [cited 2025 Apr 25]. Available from: https://face2faceafrica.com/article/art-skull-elongation-mangbetu-tribe-dr-congo
18. de Matos D, Martins AC, Senna-Martinez JC, et al. Review of archaeological research in Angola. Afr Archaeol Rev. 2020;37(4):517–34. doi:10.1007/s10437-020-09420-8
19. Hadithi Africa. Tchoodi – Fulani lip tattooing culture [Internet]. 2022. Oct 6 [cited 2025 Apr 25]. Available from: https://hadithi.africa/tchoodi-fulani-lip-tattooing-culture/
20. Garve R, Garve M, Link K, Meyer CG. Infant oral mutilation in East Africa – therapeutic and ritual grounds. Trop Med Int Health. 2016;21(9):1099–105.
21. Willis MS, Schacht RN. Anterior dental extractions among Dinka and Nuer refugees in the United States: A case series. Spec Care Dentist. 2005;25(4):193–8.
22. Hassanali J, Amwayi P. Removal of deciduous canine tooth buds in Kenyan rural Maasai. East Afr Med J. 1995;72(4):207–9.
23. Künzl E. Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit. Mainz: Verlag Philipp von Zabern; 1993.
24. Ring ME. Dentistry: An Illustrated History. New York: Abrams; 1996.
25. Coleman W. The History of Prosthetic Dentistry. J Prosthodont. 2002;11(2):85–92.
26. Anderson JM. Daily Life during the Spanish Inquisition. Westport: Greenwood Press; 2002. ISBN: 0-313-31667-8.
27. Eniosova N. A unique 10th century AD gold-plated brooch from south-east Russia: technical and stylistic authentication. ArcheoSciences. 2009;33:375–80.
28. Geeta IB, et al. Tooth Jewellery: Sparkle with Aurora of Dental Cosmos: An Overview. J Dent Health Oral Res. 2023.
29. Bhatia S, Gupta D, Gupta D, Arora V, Mehta N. Tooth Jewellery: Fashion and Dentistry go Hand in Hand. Indian J Dent Adv. 2015;7(4):263–7. doi:10.5866/2015.7.10263
30. Gonzales EL, Perez BP, Sanchez JA, Acinas MMR. Dental Aesthetics as an Expression of Culture and Ritual. Br Dent J. 2010;208(2):77–80. doi:10.1038/sj.bdj.2010.53
31. Patil AG. Tooth jewellery: A simple way to add sparkle to your smile. Indian J Dent Adv. 2010;2(4):356–8.
32. Rangelov S, Dimova-Gabrovska M. Dental grillz - critical analysis and patient opinions. J IMAB. 2022;28(2):4366–70.
33. LOVJA. Ceraface design and philosophy [Internet]. 2025 [cited 2025 Apr 25]. Available from:https://www.lovja.com/en